

H. H. Stahl, *Probleme confuze în istoria socială a României*, București, Edit. Academiei Române, 1992

Lucrarea de față constituie, după propria mărturisire a autorului din *Introducere*, o pledoarie sistematică pentru „o sociologizare a istoriei”, în sensul analizei sociologice a „formațiunilor social-economice”, adică a „orinduirilor” care s-au succedat de-a lungul istoriei omenirii, de la faza antropogenezei până astăzi (p. 13).

Încă din *Prefață* autorul avertizează că perspectiva teoretică din care întreprinde analiza este concepția marxistă autentică în lumina căreia a întreprins o critică aspră a „modului cum au fost redactate tratatele de *Istoria României*, în urma legii de reformă a învățământului din 1948, care a obligat pe toți cercetătorii științelor sociale să aplice tezele materialismului dialectic și istoric în versiunea lor stalinistă” (p. 9). De altminteri, după cum se explicitează în *Prefața* volumului, din pricina atitudinii critice manifestate de autor, manuscrisul lucrării, deși a fost depus la Editura Academiei încă din anul 1984, a putut vedea lumina tiparului doar după decembrie 1989. În acest context, *Prefața*, adăugată de autor după evenimentele din 1989, este lămuritoare pentru înțelegerea motivației intime, a complexului de credințe și practici metodologice încorporate în studiile de istorie socială românească. H. H. Stahl reiterează aici o mai veche convingere teoretică și metodologică a sa privind fecunditatea tezelor materialismului dialectic și istoric în cercetarea vieții sociale care nu au nimic comun cu clișeele staliniste ce au vulgarizat și au transformat în dogme schematice adevărurile formulate de Marx, Engels, socialismul de catedră, Roza Luxemburg, K. Kautski, etc. Iar transformarea concepției marxiste în instrument de analiză operant în cercetările de istorie socială presupune, după optica lui H. H. Stahl, un efort deosebit de laborios de stăpânire a tuturor științelor sociale particulare (economie politică, geografie umană, demografie, psihologie socială, științe juridice și politice, etnologie etc.) și „mînuirea lor interdisciplinară” (p. 9). Aceste exigențe, arată autorul, nu au putut fi însușite de istoricii noștri din perioada ce a urmat legii învățământului din 1948 și până la Revoluția din decembrie 1989, întreaga lucrare fiind o evaluare critică, cu accentuată notă polemică a tratatelor de *Istoria a României*, monografiilor, manualelor și studiilor istorice mai importante care au apărut în epoca României socialiste.

Lucrarea este structurată în două studii esențiale, la care se adaugă *Prefața*, *Introducere*, și un capitol final de *Incheiere*.

Studiul I: *Comentarii sociologice de teoria și metodologia istoriei* cuprinde 4 capitole ample de prezentare sintetică, critică, a principalelor teorii, concepte, criterii, metode sociologice, aplicate în cercetarea fenomenelor și proceselor istorice, insistind îndeosebi asupra avantajelor și superiorității materialismului istoric în cercetarea societăților istorice și contemporane.

Studiul II: *Problema periodizării istoriei sociale românești* constă în o trecere în revistă, pe spațiul a șase capitole ample, a principalelor eforturi de periodizare ale istoriei României, începînd cu cele antebelice aparținînd lui A. D. Xenopol, Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul, I. Ursu, Petre Constantinescu-Iași, C. C. Giurescu și continuînd cu sintezele de istoria României din perioada socialistă întreprinse succesiv de: colectivul de istorici sub conducerea lui Mihai Roller, P. P. Panaitescu, Andrei Oțetea, A. Cazacu, V. Costăchel, M. Berza, Institutul de Istorie, Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, Ion Horațiu Crișan, Manole Neagoe, H. H. Stahl, Vladimir Hanga și colectiv, Nicolae Stoicescu ș.a. „Grila” metodologică utilizată în acest excurs istorico-sociologic este cea materialist-istorică a „formațiunilor social-economice” a „orinduirilor” sociale, cele șase studii constituînd o confruntare polemică între criteriile utilizate de istorici în fazarea istoriei României și formula marxistă a periodizării istoriei propusă de H. H. Stahl, Miron Constantinescu.

În cele ce urmează vom semnala doar cîteva aspecte teoretice și metodologice de interes sociologic care se desprind din această lucrare incitantă, fără a intra în problematica istorică, care depășește competențele noastre, urmînd ca istoricii să-și spună cuvîntul avizat.

Sociologizarea istoriei — singura cale de legitimare științifică a istoriei? Iată o întrebare tulburătoare la care lucrarea lui H. H. Stahl oferă o soluție pozitivă, singura cu putință după opinia sa. Argumentele aduse în sprijin sînt puternice și se află concretizate nu numai

în volumul de față ci și în studiile anterioare de istorie socială românească privind orinduirea tributală, obștile țărănești, satele devălmașe arheologia socială ș.a. Foarte bun cunoscător al teoriilor, tezelor și criteriilor formulate de clasicii filosofiei sociale, istoriei, sociologiei, etnologiei, științelor juridice, economice, geografiei etc., care s-au aplecat asupra istoriei sociale, H. H. Stahl, a ajuns la concluzia, certificată de propriile cercetări de istorie socială românească, că singura metodologie de analizare a societăților umane, atit a celor istorice cit și contemporane, capabilă să „rezolve” dilemele „irepetabilității” și „științificității” evenimentelor istorice, este cea enunțată de K. Marx în *Prefața* la studiul *Contribuții la critica economiei politice*, și anume metodologia care derivă din „teoria dublei structuri social-economice: de bază și suprastructură”. Ea constă, în viziunea lui H. H. Stahl „în obligația de a analiza cit mai adâncit, rind pe rind, toate elementele componente ale acestei duble structuri, atit economică de bază, cit și de suprastructură, cit și a sintezei lor în „orinduirii” (p. 20). Doar în acest chip istoricii pot depăși, serie autorul, „stadiul simplei istorii evenimentiale și a-l atinge pe cel al istoriei științifice” (p. 21) și permit cititorului o „lectură teoretic inteligibilă a vieții sociale” (p. 25).

Pentru ca teoria „formațiilor sociale economice” să poată servi ca instrument curistic de bază în cercetarea istorică, se cuvine ca istoricii să renunțe la criteriile greșite de triere a faptelor istorice (p. 28 — 55) cum sint: criteriul referirii la un sistem de valori, promovat în cadrul cunoscutei dispute *Methodenstreit* din Germania de la finele veacului trecut; criteriul „irepetabilității” evenimentelor istorice, dezvoltat de Rickert și Windelband; sensul simbolic sau de jalon cronologic al evenimentelor particulare; caracterul „volitional” al faptelor istorice; criteriul eficienței cauzale a evenimentelor istorice; aspectul „previzional” al problemei; criteriul „timpului lung” și a „timpului scurt”, formulat de istoricii L. Febvre, Marc Bloch; și dezvoltat de Fernand Braudel; renunțarea la controversa nominalist-realistă în analiza structurilor și proceselor sociale ș.a.m.d.

Renunțarea la criteriile eronate de evaluare ale istoricilor, menționate mai înainte nu este însă suficientă pentru a asigura o corectă aplicare a „teoriei dublei structuri sociale”, ci, așa cum precizează H. H. Stahl mai este nevoie de a înlătura o serie de prejudecăți, clișee, iuzii idealist-istorice cu privire la materialismul istoric.

Un capitol întreg (cap. III al studiului I) se ocupă, astfel de: critica interpretării „statice” a materialismului istoric, confundarea „modurilor de producție” cu „modurile de exploatare”, ignorarea existenței unor „relații de producție dominante” și a altora „anexe”, ignorarea coexistenței mai multor tipuri de proprietate, interpretări vulgare materialiste, confundarea „modurilor de producție” cu „orinduirile”.

O istorie concepută materialist istoric trebuie să fie, după H. H. Stahl, neapărat interdisciplinară la „dubiul nivel al structurii economice de bază și al suprastructurii, în modul cel mai amănunțit cu putință” (p. 63). Istoricii și sociologii vor întâlni aici un inventar interesant de probleme și teme de cercetare din această perspectivă (p. 63 — 74): aspecte de antropogeografie, problemele „ecologice”, problemele „geopolitice” ale vechii noastre vieți sociale, natura ca document de „arheologie socială”, tehnicile de producție, relațiile de producție.

De mare interes sociologic sint și considerațiile lui H. H. Stahl asupra metodelor de cercetare în istoria socială, ținind seama de două adevăruri cu caracter axiomatic: a. prezentul ca termen final al devenirii istorice, ceea ce înseamnă că „tabloul ce ni se prezintă drept lămuritor pentru un veac trebuie să fie verificat prin tabloul veacului următor; b. reconstituirea trecutului în lumina prezentului, altfel spus, „orice reconstituire a trecutului nu este valabilă decit dacă se poate lega, fără cezură, de situația care i-a urmat” (p. 76).

Autorul ne pune în gardă asupra unor „capcane” metodologice atunci cind se proiectează spre trecut unele idei preconceptuate, sau unele situații concrete tirzii, precum și atunci cind se incalcă regulile metodei comparative (p. 82 — 88).

Una dintre temele sociologice cele mai interesante și mai contributive din volum se referă la folosirea „ipotezelor” și a legilor în istorie (p. 88 — 99). H. H. Stahl dezvoltă aici o inedită tipologie a ipotezelor: a. ipoteza de completare a golurilor de informație, care „protejează” reconstituiri istorice; b. ipoteze explicative; c. cripto-ipoteza unei filosofii a istoriei; d. ipotezele de lucru și tehnicile „modelării”. Nu mai puțin interesante se dovedesc a fi comentariile făcute de Stahl asupra folosirii unor legi sociologice false cum sint teoriile despre geneza claselor sociale și a statelor prin cucerire războinică utilizate în lucrările istoricilor (p. 94 — 95), teoria ecumenicității orinduirilor sociale și a imperialismului lor (p. 96 — 99), „confundarea istoriei sociale cu o istorie a familiei, implicată în teoria dezvoltării obligatorii de la hoarda promiscuă primitivă la matriarhat”, „patriarhat”, „triburi gentilice” și „uniuni de triburi inrudite”, fenomen de dezvoltare explicat prin invocarea factorului cauzal al rudeniei biologice” (p. 104), etc.

„Aplicațiile” sociologice asupra problemei periodizării istoriei sociale românești, făcute de H. H. Stahl în cel de-al II-lea Studiu al volumului de față, ridică foarte multe întrebări

și probleme atit de morfologie și geneză socială a societății românești cit și de interpretare a ipotezelor și cercetărilor istorice, care depășesc competențele noastre.

Fără a intra în țesătura argumentelor concrete ale diferitelor tratate de istorie, monografii, studii analizate de H. H. Stahl, reținem ideea de bază a autorului că orice istorie socială, pentru a fi științifică și a depăși faza de pură descriere a evenimentelor istorice, trebuie să se întemeieze pe o cunoaștere materialist-istorică a „formațiunilor social-economice”; istoricii, cu puține excepții, arată H. H. Stahl, nu au reușit să aplice riguros această metodologie, rezultatele cercetărilor lor dovedindu-se „atit de lacunare, încit, foarte curind, periodizarea și diagnosticile sociale puse, au fost contestate și înlocuite, rind pe rind, cu altele”, cum sint periodizarea pe formațiuni politice statale, studiul „culturilor” etc. (p. 210).

Ideea pe care se clădește de fapt întreaga această analiză a problemei periodizării istoriei naționale de către H. H. Stahl, privește obligativitatea metodologiei formațiunilor social-economice pentru a da legitimitate științifică unei cercetări de istorie socială. Dacă admii această premisă ipotetică atunci întreaga argumentație a autorului, temeinic documentată empiric, este strinsă și coerentă.

Dacă însă interogația sociologului pornește de la premisa ipotetică de bază a lui H. H. Stahl punind semnul întrebării asupra legitimității enunțului istoric interpretat obligatoriu prin grila „dublei structuri”, atunci se pot imagina răspunsuri felurite, soluții alternative la cea propusă în volum. Ideea de a acredita capacitatea enunțurilor istorice de a fi în același timp științifice, adică de a oferi o explicație valabilă asupra datelor istorice în afara sau *dincolo* de metodologia marxistă a bazei și suprastructurii, se poate sprijini pe citeva argumente :

— apariția și instituirea disciplinei istorice, inclusiv instituirea ei în cadrul academic, cu mult înainte de apariția și recunoașterea sociologiei ca știință, în spetă a sociologiei marxiste ;

— dezbaterele care s-au purtat de-a lungul timpului și care se desfășoară și în prezent între istorici și sociologi cu privire la raporturile între disciplinele profesate de ei atestă pe lângă răspunsurile ce sociologizează istoria și soluții ce individualizează cele două discipline, atit în viziunea marxistă dar și nemarxistă. Printre cele mai recente contribuții care pledează pentru o înțelegere multiparadigmatică a celor două discipline, fiecare cu modul său propriu de abordare, se numără lucrări de prestigiu cum sint : John H. Goldthorpe : *The uses of history in sociology : reflections on some recent tendencies*, în „The British Journal of Sociology”, vol. 42, Nr. 2, June 1991, p. 211 — 230 ; Stephen Kendrick, Pat Straw David McCrone (eds.), *Interpreting the Past, Understanding the Present*, Macmillan, Basingstoke, 1990, 218 p ; Skocpol Theda (ed.), *Vision and Method in historical sociology*, Cambridge Univ. Press, 1984, 410 p. etc. ;

— viziunea interdisciplinară, formulată în cadrul Școlii Sociologice de la București și dezvoltată de H. H. Stahl în perspectivă materialist istorică, se poate asocia cu perspective disciplinare multiparadigmatice, așa cum o dovedesc cercetările de istorie socială contemporană consemnate de Theda Skocpol, Kendrick Stephen, McCrone David, Pat Straw în volumele amintite ;

— optica „dublei structuri” adoptată de H. H. Stahl ar putea fi la originea unor atitudini științifice „intransigente”, adoptate de H. H. Stahl în tratarea unor subiecte de istorie socială cum sint evaluările lipsite de comprehensiune asupra modului de a înțelege lumea satului de către Lucian Blaga, Dimitrie Drăghicescu, etc.

În ansamblu, lectura volumului lui H. H. Stahl provoacă imaginația sociologică și istorică a cititorului, îndemnind la reflecții și clarificări asupra modului de a cerceta și de a înțelege trecutul nostru mai vechi și mai recent.

Dr. Maria Larionescu

„*Mobilitate și stratificare socială*” — Reuniune științifică internațională, Trento — Italia, 14 — 16 mai 1992.

În perioada 14 — 16 mai 1992 s-au desfășurat la Trento-Italia lucrările Conferinței internaționale *Mobilitate și stratificare socială* organizată de Comitetul de cercetare 23 al Asociației Internaționale de Sociologie. Din România au participat dr. Oscar Hoffman și Ion Glodeanu, cercetători științifici la Institutul de Sociologie. Conferința a reunit cei mai reprezentativi specialiști preocupați de problematica mobilității și stratificării sociale din 20 țări (Italia, Elveția, Olanda, Australia, Cehoslovacia, Anglia, China, Malaezia, Iugoslavia, Taiwan, Suedia, Finlanda).